

УДК 373.014.5(477)“2014/2022”

DOI 10.69550/3041-1467.4.310337

Парасковія ДВОРЯНИН

кандидатка наук з соціальних комунікацій, доцентка кафедри радіомовлення і телебачення, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, індекс 79000 (paraskadvoryanyn@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-7858-3563

Paraskoviya DVORIANYN

PhD (Social Communications), Associate Professor, Department of broadcast and television, Ivan Franko National University of Lviv, 1 Universytetska Street, Lviv, Ukraine, postal code 79000 (paraskadvoryanyn@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-7858-3563

Бібліографічний опис статті: Дворянин, П. (2024). Загальна середня освіта України у рецепції українських ЗМІ (2014 – 2022). *Axis Europae*, 4, 63–85. doi: 10.69550/3041-1467.4.310337

Bibliographic Description of the Article: Dvorianyn, P. (2024). Zahalna serednia osvita Ukrainy u retseptsii ukrainskykh ZMI (2014 – 2022) [General secondary education of Ukraine in the reception of Ukrainian mass media (2014 – 2022)]. *Axis Europae*, 4, 63–85. doi: 10.69550/3041-1467.4.310337 [in Ukrainian].

**ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА УКРАЇНИ У РЕЦЕПЦІЇ
УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ (2014 – 2022)**

Анотація. *Мета статті* – з’ясувати зміст медійного дискурсу щодо реформування вищої освіти в Україні, виокремити основні теми, які висвітлювалися українськими ЗМІ, а також вказати на аналітичну та оцінювальну складову матеріалів, присвячених реформам у вищій освіті. **Методологія дослідження** ґрунтується на принципах науковості, системності, а також використанні дискурс-аналізу як міждисциплінарного підходу до студіювання масмедійного простору. **Наукова новизна** полягає у тому, що вперше розкрито напрями і змістові аспекти проблематики реформи середньої ланки освіти України в дискурсі соціальних медіа (2014 – 2022). **Висновки.** Отже, ключовими проблемами, які викликали активне і тривале обговорення в українських ЗМІ, стали розроблення, зміст і перспективи впровадження законів “Про освіту” та “Про повну загальну середню освіту”. Найчастіше на медійних платформах з підтримкою законів виступали їхні розробники, представники влади Л. Гриневич, І. Совсун, Г. Новосад. Водночас активну роль відігравала громадськість. Ще у 2015 р. в ЗМІ уперше було окреслено проблеми і завдання у секторі середньої освіти (Ю. Шукевич). Свої думки з приводу реформи освіти у ЗМІ висловлювали й відомі громадські діячі, журналісти, експерти Євген Глібовицький, Ярослав Притула, Зоя Звinyaцьська, Тамара Злобіна, Марія Репко, Юлія Руда, Марія Онуфрик, Ігор Яковенко, педагог Сергій Горбачов. Впровадження

“Нової української школи” найбільш активно аналізували Катерина Тищенко, Микола Скиба, Лілія Боровець. У ЗМІ дискутувалися питання змісту освіти, мови навчання у державних школах, впровадження компетентнісного підходу, друку нових підручників, оновлення матеріально-технічних засобів шкіл, підвищення рівня фахової кваліфікації вчителів, зростання винагороди за педагогічну працю, запровадження індивідуальної освітньої траєкторії учнів, перехід до профільної старшої школи (ліцеїв).

Ключові слова: засоби масової інформації (ЗМІ), російсько-українська війна, реформи освіта, загальна середня школа, закон “Про освіту”.

GENERAL SECONDARY EDUCATION OF UKRAINE AT THE RECEPTION OF THE UKRAINIAN MEDIA (2014 – 2022)

Abstract. *The purpose of the article is to find out the content of the media discourse on the reform of higher education in Ukraine, to highlight the main topics covered by the Ukrainian mass media, and also to point out the analytical and evaluative component of materials devoted to reforms in higher education. The research methodology is based on the principles of scientificity, systematicity, as well as the use of discourse analysis as an interdisciplinary approach to the study of mass media space. The scientific novelty lies in the fact that for the first time the directions and substantive aspects of the reform of secondary education in Ukraine have been revealed in the discourse of social media (2014 – 2022). Conclusions.* *Therefore, the development, content and prospects of implementation of the laws “On education” and “On full general secondary education” became the key problems that caused an active and long-term discussion in the Ukrainian mass media. Most often, their developers, representatives of the authorities L. Hrynevych, I. Sovsun, H. Novosad spoke in support of the laws on media platforms. At the same time, the public played an active role. Back in 2015, the mass media outlined problems and tasks in the secondary education sector for the first time (Y. Shukevich). Well-known public figures, journalists, experts Yevhen Hlibovyt'skyi, Yaroslav Prytula, Zoya Zvyynatsiv'ska, Tamara Zlobina, Maria Repko, Yulia Ruda, Maria Onufrik, Ihor Yakovenko, teacher Serhiy Gorbachev also expressed their opinions about the education reform in the mass media. The implementation of the “New Ukrainian School” was most actively analyzed by Kateryna Tyshchenko, Mykola Skyba, Liliya Borovets. The mass media discussed the issues of the content of education, the language of instruction in public schools, the introduction of a competency-based approach, the printing of new textbooks, the renewal of material and technical means of schools, the improvement of the level of professional qualifications of teachers, the growth of remuneration for pedagogical work, the introduction of an individual educational trajectory of students, the transition to specialized senior schools (lyceums).*

Key words: *mass media, Russian-Ukrainian war, education reforms, general high school, Law “On Education”.*

Постановка проблеми. У роки російської-української війни, яка почалася у 2014 р., система освіти в Україні була і залишається однією зі сфер, що зазнали важливих реформ. Безумовно, заходи влади і громадськості, спрямовані на трансформації громіздкої й подекуди застарілої системи освіти, привертала постійну увагу українських ЗМІ. Вітчизняні масмедіа не тільки слугували джерелом інформації про події в освітній сфері, але й критично оцінювали здійснювані трансформації, слугували майданчиком для висловлення думок провідних освітян країни та

представників експертного середовища. Рецепція українськими масмедіа змін у сфері середньої освіти потребує наукового узагальнення.

Аналіз досліджень і публікацій. Значення функції та дискурсивні практики ЗМІ в умовах російської-української війни досліджували українські вчені Мар'ян Житарюк (Житарюк, 2023), Тетяна Рогова і Катерина Касімова (Рогова & Касімова, 2023), Валерія Яржемська (Яржемська, 2023). Здобутки і перспективи у трансформації українських ЗМІ під час війни окреслив Микола Філонов (Філонов, 2023). Аналіз технологій та наративів соціальних медіа в умовах пропаганди під час війни в Україні здійснив американський дослідник К. Дж. Бойт (Boyte, 2017), а також українські науковці Микола Махортник та Марина Сидорова (Makhortnyk, & Sydorova, 2017). Теоретичні засади діяльності медіа у умовах війн на початку ХХІ ст. з'ясовували британський вчений Пірс Робінсон (Robinson, 2014), професорка Оксфордського університету Марта Дичок (Dyczok, 2015), український дослідник Олексій Іжак (Izhak, 2016). Деякі методологічні аспекти дослідження запозичені з праць Василя Ільницького, Володимира Старки, Миколи Галева (Haliv, Pnytskyi, 2021; Ільницький, Старка, Галів, 2022). Констатуємо, що рецепція українськими ЗМІ проблем реформування вищої освіти в Україні ще не досліджувалася в науковій площині.

Джерельною основою для нашої розвідки стали загальноукраїнські соціальні медіа, які відзначаються значною аудиторією читачів (насамперед, “Українська правда”, “Радіо Свобода”, “LB”).

Мета статті – з'ясувати зміст медійного дискурсу щодо реформування вищої освіти в Україні, виокремити основні теми, які висвітлювалися українськими ЗМІ, а також вказати на аналітичну й оцінювальну складову матеріалів, присвячених реформам у вищій освіті. Хронологічні рамки дослідження (2014 – 2022) зумовлені: а) завершенням Революції Гідності та приходом до влади проєвропейських урядів в Україні, б) початком повномасштабної війни Росії проти України, яка на деякий час призупинила процес реформ.

Виклад основ матеріалу. Політика держави у сфері середньої ланки освіти увиразнилася в 2015 р. До цього Міністерство освіти і науки України (далі – МОН) здійснювали заходи, спрямовані на розв'язання найбільш гострих проблем, зокрема пов'язаних з корупцією та неефективністю деяких інституцій. Українські ЗМІ повідомили про прагнення МОН подолати корупційну схему при закупівлі підручників. Саме з огляду на непрозорість проведення процедур закупівлі підручників було ліквідовано Інститут інноваційних технологій та змісту освіти, фахівці якого, наприклад, допустили до друку підручник з математики, в якому на 149 сторінках було 153 помилки, а вартість видання перевищила 500 грн. за примірник. Крім того, у цій установі працювали 612 співробітників, що удвічі перевищувало штат працівників МОН. У ЗМІ наголошувалося на тому, що на базі ліквідованого інституту буде створено дві установи: Інститут модернізації змісту освіти та Інститут освітньої аналітики (Стельмах, 2015).

У травні 2015 р. в ЗМІ уперше було окреслено проблеми і завдання у секторі середньої освіти. Експерт Стратегічної дорадчої групи “Освіта” при МОН Юрій Шукевич окреслив проблеми сучасної шкільної освіти в Україні й вказав на першочергові завдання, опублікувавши статтю на сайті “Української правди”. Він наголосив на потребі почати реформи із системи управління, замінивши пострадянську систему на цивілізоване “управління якістю освіти кожного учня”. Передусім необхідно передати управлінські функції безпосередньо школі як юридичній особі,

усунувши від керівництва освітою непродуктивний чиновницький апарат. Надалі Ю. Шукевич пропонував: 1) перерозподілити освітні кошти на користь середньої школи за прикладом розвинених країн; 2) впровадити фінансування за схемою “кошти йдуть за учнем”, зокрема через механізм освітнього ваучера; 3) внести зміни до законодавства щодо можливості спільного (державного і громадського) фінансування шкіл. Крім того, автор вважав необхідним подбати про підвищення заробітної плати учителів, але водночас збільшити вимоги до якості проведених ними уроків, а також популяризувати, а отже, і впроваджувати засади доброчесності серед учнів, які звикли списувати (Шукевич, 2015). Цей матеріал важливий тим, що підводив читача до думки про необхідність складних, непопулярних освітніх реформ, виведення учасників освітнього процесу із “зони комфорту”.

У цей час тривала робота над законопроектом “Про освіту”. Власне на травень 2015 р. було сформовано два його проекти. Перший підготував Комітет Верховної Ради України (далі – ВРУ) з питань освіти на чолі з Л. Гриневич, а другий – МОН на чолі з С. Квітом. Українські медіа переважно надавали слово для оцінки двох проектів експертам або ж розробникам. Зокрема, на порталі громадських експертів “Освітня політика” у червні того ж року з’явилася стаття Володимира Бахрушина, який порівняв обидва законопроекти, визнав наявність спільних положень, однак побачив і відмінності, які представив у порівняльній таблиці. Так, у проекті Комітету ВРУ з питань освіти чіткіше визначалася мета освіти та принципи освітньої діяльності. Експерт наголошував на тому, що освіту треба розуміти як “головний державний пріоритет”, а також основу для інтелектуального, духовного, соціального, економічного розвитку особистості, суспільства і держави (Бахрушин, 2015). Він відзначив відсутність у законопроекті МОН слів про “головний державний пріоритет”, а також погляду на освіту як основу розвитку передовсім особистості, а не лише суспільства і держави. Крім того, законопроект Комітету ВРУ містив положення про верховенство права, державно-громадянське партнерство, забезпечення державно-громадських форм управління у сфері освіти, конкурентність тощо. Цих засад не було прописано в проекті МОН, в якому, однак, йшлося про невторчання політичних партій, громадських і релігійних організацій в освіту (Бахрушин, 2015). Загалом він побачив недоліки й неузгодженості в обидвох проектах, однак визнав, що їх можна виправити.

Незабаром на сайті “Української правди” з’явилася інтерв’ю з головою Комітету ВРУ з питань освіти Л. Гриневич, яка говорила про необхідність реформування освіти, акцентуючи увагу здебільшого на середній школі. Передусім депутатка наголосила на важливості вчителя у піднесені якості освіти в школі, його підготовці. На її думку, учителі повинні обирати спосіб підвищення кваліфікації, а з боку держави необхідно впровадити механізм добровільної зовнішньої сертифікації педагогів. Серед запропонованих ідей Л. Гриневич відзначила: 1) зростання заробітної плати педагога до щонайменше чотирьох мінімальних зарплат; 2) необхідність збільшення співвідношення кількості вчителів і учнів (в Україні на одного вчителя припадає 8 учнів, в ЄС – 15), що приведе до звільнення частини вчителів (приблизно 10 тис. осіб), яким обов’язково треба надати соціальну підтримку; 3) оптимізацію мережі закладів освіти, шляхом закриття малих шкіл; 4) підвищення видатків на освіту до 8 % ВВП (на той час Україна витратила на освіту 6,3 % ВВП); 5) проведення міжнародного порівняльного дослідження PISA; 6) європеїзацію освіти, доцільність формування ключових компетентностей у школярів (зокрема щодо інформаційно-комунікаційних технологій), потребу володіння кожним випускником середньої школи англійською

мовою на рівні В1; 7) розвантаження навчальних програм за рахунок продовження часу навчання до 12 років. Голова Комітету ВРУ з питань освіти неодноразово згадувала польську реформу освіти, й навела приклад створення “суспільних шкіл” як взірця для реалізації ідеї державно-громадянського управління освітою (Лілія Гриневиц, 2015).

Оскільки міністерський законопроект “Про освіту” зазнав критики громадськості та європейських організацій, то українські медіа намагалися дізнатися думку його розробників. У серпні 2015 р. знову ж на сайті “Української правди” було опубліковано інтерв’ю із заступницею міністра освіти Інною Совсун. Вона відкинула думку про те, що механізм “гроші ходять за дитиною” є поширеною практикою в Європі. Лише в Нідерландах повноцінно діє система освітніх ваучерів, в інших країнах працюють доволі різні механізми фінансування освіти в початкових і середніх школах. З приводу сертифікації вчителів І. Совсун відзначила, що розробники законопроекту погодилися на варіант добровільності цієї процедури з боку педагогів, однак зауважила потребу з часом впровадити обов’язкову сертифікацію, передовсім для тих осіб, які нещодавно здобули вищу освіту. Заступниця міністра також наголосила, що автори закону не погодилися з вимогою МВФ прописати мінімальну наповнюваність класів на рівні 20 осіб, оскільки впровадження такої норми призвело б до закриття приблизно половини шкіл в Україні. Водночас вказала на потребу закривати малокомплектні школи, причому зауважила, що цей процес вже триває. Єдиним способом для громади збереження малокомплектної школи є участь у її співфінансуванні, на зразок польського досвіду діяльності “суспільних шкіл” (Інна Совсун, 2015).

Дискусію продовжила Л. Гриневиц, опублікувавши 1 вересня 2015 р. колонку “Тривожність свободи, або Знову про реформи в освіті”. Загалом вона ще раз обґрунтувала необхідність реформи і навела найважливіші завдання, більшість з яких стосувалися саме середньої освіти. У статті згадувалася загроза щодо скасування ЗНО, оскільки влітку цього року правоохоронні органи вели розслідування з приводу зловживання в Українському центрі оцінювання якості освіти. Йшлося й про необхідність “не втратити” дітей, які мешкають на тимчасово окупованих територіях (ТОТ), здійснення в повному обсязі всіх гарантованих законом виплат для освітян, збільшення кількості годин на вивчення іноземних мов, оптимізацію мережі шкільних закладів, забезпечення дітей безкоштовними підручниками. Водночас Л. Гриневиц акцентувала увагу на засадних питаннях освіти дітей: організації системи наскрізного виховання як через зміст освіти, так і діяльність дітей з метою формування патріотичних і відповідальних громадян, здатних критично мислити; завданні школи навчити дітей вчитися, самостійно здобувати нові знання; зміні системи фінансування освіти у такий спосіб, що кожна українська дитина отримувала кошти на здобуття освіти незалежно від того, в якому закладі (або поза закладом – в родині) вона навчатиметься. Найважливіша теза Л. Гриневиц полягала в тому, що влада і суспільство мають визнати освіту справжнім пріоритетом (Гриневиц, 2015).

Українські ЗМІ, зважаючи на ажіотаж навколо проєкту реформи освіти, описували й зарубіжний досвід. Для прикладу, кореспонденти “Української правди” описали історичний процес і результати реформування освіти середньої школи у Польщі. Вони відвідали сільську громаду (гміну) Лешноваля біля Варшави, поспілкувалися з представниками адміністрації, вчителями і батьками, вивчили матеріали експерта Яна Герчинського, який консульгував українських урядовців. Журналісти головний акцент зробили на адміністративній реформі у Польщі, яка збільшила повноваження і доходи місцевого самоврядування, а тому, зрозуміло, дала змогу приділити значно більшу

увагу освіті. Відтак окреслили автономію шкіл і вчителів (щодо вибору підручників і програм), від яких держава вимагає лише формування відповідних компетентностей у дітей. Звісно, не оминули увагою заробітну плату вчителя, мінімальний рівень якої на той час становив понад 2700 зл. (приблизно 16 тис. грн.). При цьому тижневе навантаження польського вчителя становить не менше 18 год. Значну увагу відведено джерелам надходження коштів на освіту: освітній субвенції, цільовим дотаціям, фондам регіонального розвитку ЄС тощо. Важливе значення має оцінювання школи, яке проводиться за результатами іспитів учнів, які закінчують початкові школи і гімназії. Розповідалося й про досвід збереження “малих шкіл”, які перебувають в основному на утриманні громади та батьків (Як це у них, 2015).

Досвід реформування середньої школи в Естонії проаналізувала журналістка Галина Титиш (червень 2016 р.). Вона відвідала школу в селі Аясме, гімназії в Тарту та інших містах, описала високий рівень інформатизації освітнього процесу (усі учні забезпечені планшетами), наявність електронних щоденників, проведення іспитів, зміст і параметри автономії шкіл. Журналістка зауважила, що школи можуть визначати поділ навчального року на чверті чи триместри, навчальні програми, підручники. Ще у 1990-х рр. школи були передані на утримання місцевим громадам, а за державою залишився обов'язок виділяти кошти на зарплату вчителів, підвищення їхньої кваліфікації, підручники, харчування дітей і роботу дирекції закладу. Причому розмір державної субвенції прозорий і його можна підрахувати щодо кожної школи. Г. Титиш описала й систему муніципального фінансування, вказала, що громаді вигідніше орендувати шкільні автобуси, а не купувати спеціально для шкіл. Принцип “гроші ходять за дитиною” реалізується як через державну субвенцію, так і муніципальні видатки на школу – загалом на навчання однієї дитини передбачено 87 євро на місяць (як для державних, так і приватних закладів освіти). У статті вказано й на проблему оптимізації шкіл, через зменшення кількості учнів. Успішність естонської системи середньої освіти Г. Титиш ілюструвала показниками про високу успішність естонських учнів у тестуванні PISA 2012 р. (Як це у них, 2016).

У лютому 2017 р. соціолог Вікторія Бриндза у статті для “Української правди” описала середню освіту в Австралії. Вона вказала, що навчання навіть у державних школах є платним і сягає 3 тис. австралійських доларів на рік без урахування витрат на харчування. Особливо підкреслила прозорість витрат батьківських коштів і залучення батьків до управління школою. На її думку, збільшення доходів школи і навіть підвищення зростання зарплат учителів не є панацеєю для підвищення якості освіти. Авторка акцентувала важливість індивідуалізму, поваги до людини, громадянського виховання, відсутність оцінювання у перших класах і потребу ліквідувати страх перед помилкою у дітей (Бриндза, 2017). Відзначимо, що недоліком таких описів успішних реформ є недостатній рівень або ж взагалі відсутність рекомендацій щодо застосування в українських реаліях.

Свої думки з приводу реформи освіти у ЗМІ висловлювали й відомі громадські діячі, журналісти, експерти. Так, у листопада 2015 р. член Нестерівської групи, журналіст Євген Глібовицький наголосив на тому, що освіта повинна формувати моральні цінності і критичне мислення. Водночас розкритикував сучасні ЗМІ, які, на його думку, відтворюють популізм і матеріалізм, а відтак слугують майданчиком для продовження цінностей 1990-х рр. Викладач Львівської бізнес-школи Ярослав Притула вказав на проблему якості освіти в середніх школах, що змушує батьків і дітей вдаватися до репетиторів. При цьому ринок репетиторства в Україні становить приблизно 3–3,5 млрд грн. (Чесно про

освіту, 2015). Членкиня громадської організації “Батьківський контроль” Зоя Звиняцівська, назвавши С. Квіта “міністром вищої освіти”, розкритикувала МОН за недостатню увагу до середньої освіти і погіршення справ у цій сфері. Зокрема, вказала на незадовільний стан забезпечення шкіл новими підручниками, внаслідок чого діти змушені використовувати навчальну літературу часів міністра Дмитра Табачника. Недолік вона побачила у тому, що міністр начебто не розуміє принципу “освітні послуги”, відмовляється розглядати освіту як послугу, внаслідок чого немає сенсу говорити про її якість (Розмова про важливе, 2015).

На початку 2016 р. у ВРУ обговорювалися законопроекти про освіту, тож ЗМІ, час від час, представляли найбільш вагомими на їхню думку тези: про перехід на 12-річну загальну освіту, відповідно до європейської системи; впровадження незалежної сертифікації вчителів (В Україні можуть, 2016); формування опорних шкіл (шкіл-хабів), що дасть змогу підняти якість освіти і сфокусувати фінансування; проведення переатестації вчителів тощо (Опорні школи, 2016). Заступник міністра освіти і науки Павло Хобзей в інтерв’ю “Українській правді” (28 березня 2016 р.) акцентував увагу на створенні профільних старших шкіл-ліцеїв. На його думку, ліцеї зручніше створювати у містах, а чисельність учнів на одній паралелі не може бути меншою, ніж 100 осіб. Однак запровадженню таких шкіл зараз заважає незавершеність децентралізації та брак фінансування. Заступник міністра також окреслив концепцію діяльності опорних та філіальних шкіл. За його словами, філії – переважно початкові школи, після закінчення яких діти переходитимуть до опорної школи. Завершення навчання в опорній школі буде пов’язане із ЗНО, яке необхідне для вступу в профільний ліцей. П. Хобзей також анонсував утворення з 2018 р. нової початкової школи, в якій перші два класи будуть продовженням дошкільця, а наступні два – готуватимуть до гімназійної освіти (Ризиковані, 2016).

Ідею запровадження нової української школи розкрила й нова міністр освіти і науки України Лілія Гриневич в інтерв’ю “Українській правді” у серпні 2016 р. Передусім вона розповіла про необхідність впровадження компетентнісного підходу до формування навчальних програм, стандартів освіти, а також перепідготовки вчителів відповідно до нових вимог. На її думку, потрібно змінювати розуміння вчителями завдань і процесу навчання, а також впровадити моніторинг їхньої роботи, хоч це для педагогів буде неприємно. Успішні освітні системи ґрунтуються на довірі до вчителя, але ця довіра має спиратися на високий кваліфікаційний рівень педагога. Чимало уваги вона присвятила навчальним програмам і підручникам, які необхідно “розвантажити” від надміру інформації, а також новим підходам до оплати праці вчителя, які закладені в проекті Закону “Про освіту” (просування по тарифній сітці, підвищення платні за проходження сертифікації). Особливий акцент вона зробила на потребі співфінансування шкіл із держаного та місцевих бюджетів. Крім того, авторка оголосила про підготовку нових санітарних регламентів для шкіл, а також детальніше зупинилася на організації опорних шкіл. За її словами, на 1 вересня 2016 р. діятимуть 134 опорні школи, до яких підвозитимуть дітей з інших населених пунктів. На дообладнання цих шкіл було виділено 200 млн грн., на закупівлю автобусів – 600 млн (Титиш, 2016).

Наголосимо, що в серпні 2016 р., ще до прийняття Закону “Про освіту” Л. Гриневич офіційно презентувала концепцію 12-річної загальної середньої освіти в Україні, яку заплановано впроваджувати з 2018 р. Безумовно, ЗМІ поінформували суспільство про головні причини і зміст концепції: 12-річна освіта, навчання дитини в початковій школі з 6-річного віку, поділ початкової школи на два цикли (адаптаційно-ігровий

та основний), створення профільної старшої школи (старшокласник обиратиме між двома спрямуваннями: академічним і професійним) (Гриневич презентувала, 2016). Згодом з'явилися позитивні відгуки. Зокрема головна редакторка науково-популярного ресурсу "Гендер в деталях" Тамара Злобіна схвально оцінила концепцію, особливо підкресливши актуальність компетентнісного підходу (Злобіна, 2016). Реформу підтримав і активний у соціальних мережах директор середньої школи № 148 м. Київ Сергій Горбачов (Горбачов, 2016).

В аналітичній статті Марії Репко та Юлії Рудої, опублікованої на сайті "Вокс Україна" (і продубльованої на порталі "Українська правда") на початку 2017 р. окреслювалися актуальні проблеми середньої освіти. Передусім вказувалося на значне зменшення (на 50 %) кількості учнів впродовж 1991 – 2015 рр. Водночас кількість шкіл скоротилася на 18 %, а чисельність вчителів – на 10 %. На одного вчителя припадає всього 9 учнів, натомість у розвинутих країнах – 13, а в країнах з середнім доходом – 28. У статті також вказувалося на різку диспропорцію щодо між міськими і сільськими школами: у перших на одного вчителя припадає значно більша кількість учнів, ніж у других (6 учнів на 1 педагога). Тож автори констатують, що освітня політика в Україні не брала до уваги не тільки демографічні тенденції, але й процеси урбанізації. Ще одна диспропорція полягала у різній якості освіти в міських і сільських школах. Показники ЗНО свідчать, що діти зі сільських шкіл значно гірше складають тестування з української мови, історії України і математики, ніж міських. Причина, на думку авторів статті, полягала у незадовільній матеріальній базі сільських шкіл, нижчому рівні підготовки вчителів, а також у поганій доступності якісних репетиторських послуг. Зважаючи на це, М. Репко та Ю. Руда позитивно оцінили реформу щодо створення опорних та філіяльних шкіл, зауваживши, що з вересня 2016 р. запрацювали 137 опорних закладів зі 360 філіями. Різко критикували низьку оплату праці вчителя, мінімальний розмір якої на 2017 р. становила 3960 грн., схвалюючи наміри уряду збільшити її розмір щонайменше на 50 %. Загалом висловлювалася рекомендація провести оптимізацію структури закладів середньої освіти, продовжувати реформу щодо створення опорних шкіл, створити систему моніторингу якості освіти та підготовки і перепідготовки вчителів, фінансувати не ланки освіти, а конкретні бюджетні програми (Репко, Руда, 2017).

У квітні 2017 р. Національна Рада реформ підтримала впровадження концепції Нової української школи. Актуалізувалося питання інклюзивної освіти, яким опікувалася Марина Порошенко, пропагуючи програму "Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації". Тож даремно Президент П. Порошенко навіть заявив, що впровадження інклюзивної освіти треба виділити в окрему реформу (Нацрада реформ підтримала, 2017).

Тоді ж в ЗМІ з'явилася чергова порція критики законопроекту "Про освіту", який було схвалено ВРУ у першому читанні в жовтні 2016 р. Так, у квітні 2017 р. експерти неурядової організації "Інститут суспільно-економічних досліджень" Маріанна Онуфрик та науковець-економіст Ігор Яковенко назвали проект закону "Про освіту" "відкладеною реформою". Оскільки закон був рамковим і передбачав прийняття інших законів щодо кожної ланки освіти (середньої, професійної тощо), на що потрібно ще декілька років, то, на думку зазначених науковців, реформаторські норми закону зможуть запрацювати у кращому випадку з 2019 – 2020 навч. року. Вони також розкритикували закон за відсутність чіткості у питанні статусу закладів освіти: бюджетного, неприбуткового та прибуткового. Ще одну проблему побачили

у статусі юридичної особи для кожного закладу освіти, що передбачав законопроект. За умови об'єднання кількох закладів в освітянський комплекс питання юридичної суб'єктності залишалося невизначеним. На думку М. Онуфрик та І. Яковенко, у законопроекті передбачено зростання контролю за діяльністю закладів освіти, оскільки право проводити перевірку отримують чотири суб'єкти: засновник закладу освіти, центральний орган виконавчої влади щодо забезпечення якості освіти, представники громадського контролю і освітній омбудсмен (Онуфрик, Яковенко, 2017). Експерти відстоювали потребу відійти від радянського підходу щодо обов'язковості середньої освіти, яка змушує “тягти за вуха до атестату” здобувача освіти.

На фоні подальших обговорень законопроекту “Про освіту” в українських ЗМІ публікувалися повідомлення про розробку нового стандарту початкової освіти. Про це розповіла в ефірі “5-го каналу” міністерка Л. Гриневич, зауваживши разом необхідність перепідготувати 22 тис. вчителів початкових класів (Лілія Гриневич, 2017). Через місяць на сайті “Української правди” вона знову виступила із пояснення головного змісту реформи освіти, де також оголосила про напрацювання стандарту початкової освіти. Загалом акцентувала на новому змісті освіти, спрямованому на формування компетентностей XXI ст., підготовці нового вчителя, який володіє сучасними методиками навчання і педагогікою партнерства, модернізації системи управління, формування нового освітнього середовища (Гриневич, 2017b). Також розлогу статтю на підтримку нового закону опублікував В. Бахрушин, який передусім вказав на недоліки чинного від 1991 р. (у редакції від 1996 р.) закону “Про освіту”. Аналітична і ретельна критика стосувалася багатьох суперечностей в теперішньому законодавстві щодо освіти, передусім стосовно некоректних й неактуальних функцій управлінських органів в освіті (Бахрушин, 2017). На потребу зміни освітньої парадигми в Україні вказав й експерт з питань освіти Українського інституту майбутнього Микола Скиба у статті, присвяченій удосконаленню компетентностей педагога в умовах започаткування Нової української школи (Скиба, 2017a).

Зрештою Закон України “Про освіту” було прийнято 5 травня 2017 р. Одразу ж в ЗМІ з'явилися повідомлення про перестороги іноземних держав щодо мовної складової освіти в Україні. Зауважимо, що такі побоювання були й раніше: ще у квітні 2017 р. Л. Гриневич заспокоювала громадськість, наголосивши на збереженні прав національних меншин здобувати освітою рідною мовою. Водночас зробила ремарку про те, що школи національних менших часто не дають гарних знань державної мови (Гриневич: школа з мовами нацменшин, 2017). Відомо, що під тиском румунських і угорських представників ПАРЄ засудила 7-у статтю українського освітнього закону як таку, що була схвалена без консультацій з нацменшинами (ПАРЄ ухвалила, 2017).

У відповідь на це міністр Л. Гриневич в ефірі телеканалу “1+1” заявила, що “мовні гетто” – це вразлива територія держави, оскільки сусідні країни можуть висувати територіальні претензії (Міністр освіти визнала, 2017). Наприкінці жовтня 2017 р. на сайті “Української правди” вона опублікувала статтю, в якій розвіювала угорські та російські міфи щодо закону і доводила, що його мовна норма не шкодить національним меншинам в Україні (Гриневич, 2017a). В одному з інтерв'ю чиновниця зауважила: право навчання рідною мовою для нацменшин у державних і комунальних закладах зберігається на рівні дошкільної та початкової освіти. Лише для корінних народів України, передовсім кримських татар, зроблено виняток, і вони можуть здобувати рідною мовою освіту у середній школі. Зміни щодо мови навчання будуть впроваджені в життя з 2020 р. (Тищенко, 2017a). У грудні 2017 р. Венеційська комісія

підтримала мовну складову Закону “Про освіту”, давши певні рекомендації (зокрема, звільнити приватні школи від нових вимог щодо мови навчання) (Венеційська комісія, 2017; Висновок Венеційської комісії, 2017). Проте це не завершило дискусії про мовну освіту в Україні, оскільки, як зауважила Л. Гриневич в ефірі 5 каналу, незабаром готуватиметься новий закон про загальну середню освіту, тож знову постане питання мови навчання (Лілія Гриневич, 2018). На початку ж лютого 2018 р. ЗМІ повідомили, що МОН розробило зміни до закону про освіту, відповідно до яких впровадження “мовної статті” для шкіл нацменшин буде відтерміноване до 2023 р. (У Гриневич розповіли, 2018).

Іноземна увага до українського рамкового закону про освіту знову активізувала увагу українських медіа до його головних положень. Журналістка Катерина Тищенко, яка спеціалізується на питаннях освіти, у жовтні 2017 р. спробувала підкреслити головні новації закону “Про освіту” для дітей. Окрім збільшення терміну навчання до 12 років та появу нового змісту навчальних програм, вона вказала на фіксацію видів освіти (формальної, неформальної, інформальної), можливість здобувати освіту вдома (при цьому провела прямі паралелі з давно відомим екстернатом), появу профільності у старшій середній школі, запровадження іспитів після 4, 9 і 12 класу, а також розкрила поняття компетентностей та перелічила їх. К. Тищенко помітила й те, що новим законом не передбачено спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням певних предметів від 1 класу, але визнано можливість існування спеціалізованих шкіл II і III ступенів (мистецьких, спортивних, професійних, санаторних, військових, наукових, навчально-реабілітаційних центрів тощо). Відзначалося, що харчування у школах для більшості дітей стане платним, дещо подешевшає навчання у приватних закладах (Тищенко, 2017b).

З огляду на ухвалення державного бюджету України на 2018 р., освітній експерт Микола Скиба на сайті “Української правди” проаналізував заплановані видатки на впровадження Нової української школи. Загалом, як зазначив він, на сферу освіту передбачено понад 219 млрд грн., що на 20 % більше, ніж в попередньому році. На започаткування НУШ передбачено 1,37 млрд, підготовку вчителів, які працюватимуть за новими програмами – 386,6 млн, нові підручники для першокласників – 373,3 млн, модернізацію матеріально-технічного забезпечення шкіл – 1 млрд. На думку М. Скиби, на одну школу припадає 79 тис., проте видатки здійснюватимуться на основі певних бюджетних запитів, а тому практично розподіл виявиться нерівномірним. Водночас він поставив під питання доцільність виділення великої суми на підручники, які дуже швидко застарівають. Щодо перепідготовки вчителів, то автор, зауваживши, що ці видатки також фінансуватимуться за кошти уряду Фінляндії та донорські кошти. Збільшення видатків на заробітну плату, які зростуть на 25 % (в середньому на 1500 грн. для кожного вчителя), М. Скиба потрактував як інвестиції в людський капітал (Скиба, 2017b).

З огляду на початок нового навчального року і впровадження з вересня 2018 р. програми Нової української школи для учнів перших класів ЗМІ намагалися висвітлити зміни в організації і реалізації навчального процесу. Так, журналістка “Радіо Свобода” Анастасія Москвичова, поспілкувавшись з представниками МОН і громадських освітніх організацій, наприкінці серпня 2018 р. опублікувала статтю, виокремивши низку новацій. Зокрема підкреслила відсутність оцінок і щоденників, акцент на спілкуванні дітей, обладнання навчальних кімнат ігровими майданчиками, придбання “фабрик друку” – великих принтерів для вчителів, на яких вони могли б множити навчальні матеріали для учнів (щоправда, на той час кошти на придбання

цієї техніки ще не були використані повністю). Йшлося й про виділення додаткової субвенції для обладнання кабінетів української мови в школах національних меншин (Москвичова, 2018).

Водночас Юлія Василів, одна із засновників Центру інноваційної освіти “Про. Світ”, навила результати опитування директорів шкіл і вчителів щодо змін у їхніх школах. Згідно з ними лише 55 % педагогів висловили впевненість у тому, що учні їхніх шкіл здатні навчатися. Значна частина респондентів констатували недовіру до учнів, батьків і навіть адміністрації шкіл. Тож, зрештою, авторка уклала перелік необхідних змін у школі: зміна ролі директора, співпраця і командна робота між вчителями, достатнє фінансування і матеріально-технічне забезпечення, зменшення бюрократії і збільшення автономії / самостійності вчителів і керівника школи, налагодження тісної співпраці з батьками (Василів, 2018).

Аналізуючи перші результати впровадження НУШ, міністерка освіти Л. Гриневич наголосила на виділенні державою значних субвенцій (близько мільярда гривень) на фінансування НУШ, навчання вчителів та впровадження інклюзивної освіти. Вона підкреслила, що МОН не може проконтролювати реалізацію реформи в усіх 16060 школах, але місцева влада здатна розв’язувати першочергові проблеми, зокрема ті, що стосуються обладнання класів. Відзначила й те, що багато директорів шкіл й досі не оприлюднили фінансову звітність. Підкресливши, що керівники закладів загальної середньої освіти повинні нести дисциплінарну відповідальність за невиконання закону “Про освіту”, Л. Гриневич також зізналася: МОН не завжди має достовірну інформацію про ситуацію на місцях. Очільниця МОН похвалилася дебіюрократизацією освіти, зменшенням звітності вчителів та поділилася планами утворити до 2020 р. єдину державну базу електронної освіти (Андрейців, Диравська, 2018).

Водночас загострилася критика МОН з боку масмедіа. Так, Лілія Боровець у лютому 2019 р. на сайті “Української правди” заявила, що пріоритети Міністерства на поточний рік не відповідають сучасним викликам, які стоять перед освітою. На її думку, існує велика розбіжність між тим, що декларує НУШ і реалізацією реформи на місцях, що пояснюється неготовністю освітнього менеджменту до реформи. Л. Боровець наголосила на таких першочергових завданнях: 1) створити умови для підготовки професійних освітніх менеджерів у громадах, які згодом зможуть очолити 16 тис. шкіл в Україні; 2) стимулювати педагогічну свободу; 3) впровадити нові форми оцінювання освітніх інституцій (Боровець, 2019). Авторка наголосила, що реформа освіти у Фінляндії та низці інших держав починалася власне з підготовки нових кадрів, здатних впроваджувати серйозні зміни.

У першій половині 2019 р. ЗМІ повідомили про декілька важливих кроків влади щодо середньої освіти. Зокрема було оприлюднено наказ МОН про новий формат перевірки закладів загальної середньої освіти, яку відтепер здійснюватиме Державна служба якості освіти (Школи в Україні перевірятимуть, 2019). Наприкінці травня ВРУ у першому читанні ухвалила законопроект “Про повну загальну середню освіту” (Рада попередньо ухвалила, 2019). Характеризуючи його, І. Совсун у своїй колонці на сайті “Українська правда” наголосила на потребі продовжувати реформи, ставлячи мету збалансувати зацікавлення учнів, орієнтацію на їхні інтереси та високі вимоги, встановлені у стандартах освіти. На її думку, діти повинні вивчати меншу кількість предметів у школі, перейти від запам’ятовування великої кількості фактів, цифр і формул до розуміння і практичного використання навчальної інформації. Учні старшої школи повинні мати реальний вибір предметів, що дасть змогу їм робити більш

свідомий вибір майбутньої спеціальності. Водночас необхідно поліпшити вивчення математики, збільшивши кількість годин на цю дисципліну. Крім того, І. Совсун виступила за провадження в школі основ суспільствознавства (Совсун, 2019).

З приходом у 2019 р. в МОН нової команди, було продовжено рух до реалізації НУШ та виконання положень закону “Про освіту”. Очільниця МОН Ганна Новосад заявила, що з вересня 2020 р. російськомовні школи перейдуть на українську мову (Із 2020 року, 2019). Серед пріоритетів вона назвала внесення на розгляд парламенту законопроекту “Про повну загальну середню освіту”, впровадження в середній школі практики профорієнтацій, уведення електронних підручників, побудову або відновлення 100 сучасників шкіл (Хорошак, 2019).

У січні 2020 р. ВРУ ухвалила Закон України “Про повну загальну середню освіту”. ЗМІ інформували суспільство, що закон проваджує такі зміни: гарантії рівного доступу до освіти; побудову індивідуальної освітньої траєкторії; додаткові індивідуальні та ж групові консультації для учнів; забезпечення права на справедливе оцінювання та вимоги до доброчесності; вибір навчальних предметів; запровадження трьох адаптаційних циклів навчання (у 1–2 класах, 5–6 класах, 10 класі); збільшення прав учнівського самоврядування; реалізацію права кожної дитини на оволодіння державною мовою; надання реальної педагогічної автономії вчителів; впровадження педагогічної інтернатури для молодого вчителя; надання більше можливостей для педагогічного зростання вчителів; надання права батькам ініціювати позаплановий аудит закладу освіти; надання фінансової автономії школам (Хорошак, 2020а). Майже одразу ЗМІ повідомили про те, що проти мовних норм нового закону знову виступила Угорщина (Сійярто хоче, 2020).

Нововведення щодо контрактної форми працевлаштування вчителів-пенсіонерів стали однією з тем обговорення у ЗМІ з приводу закону “Про повну загальну середню освіту”. Міністерка Г. Новосад через медіа змушена була пояснювати: не йдеться про масове звільнення, лише про переведення на однорічний контракт (Хорошак, 2020с). В одному з інтерв'ю вона підкреслювала одне з найбільш важливих досягнень реформи: перетворення учня на повноправного суб'єкта освітнього процесу, що має право впливати на своє навчання через вибір навчальних предметів, участь в учнівському самоврядуванні тощо (Хорошак, 2020b). Натомість народна депутатка Наталія Піпа актуалізувала питання профільності старшої школи. Вона навела приклади профільної освіти на рівні середньої школи у Німеччині, Франції, Швеції, Фінляндії. Водночас вказала на результати освітнього тесту PISA, які засвідчили відставання українських школярів від своїх однолітків з інших країн. На думку авторки, якби українські старші школярі навчалися у профільній школі, результати тесту були б зовсім інші. Загалом Н. Піпа ратувала за фінський варіант профільної старшої школи (Піпа, 2020).

У зв'язку з пандемією коронавірусу питання освіти в масмедіа відійшли на другий план. Щоправда, у березні 2020 р. народний депутат Максим Бужанський, посилаючись на карантин, запропонував відтермінувати впровадження норм закону щодо переведення російськомовних шкіл на українську мову. Проти цього різко виступила народна депутатка Інна Совсун, наголосивши, що “посилювати позиції мови агресора в Україні – це злочин” (Совсун, 2020). Загалом ці пропозиції вона назвала спробою реваншу проросійських сил.

На початку 2021 р. знову зринуло питання про профільність старшої школи. Журналістка К. Хорошак, опитавши представників МОН і громадськості, описала реформу, відповідно до якої в Україні утворюватимуться ліцеї як заклади середньої

освіти для учнів 10–12 класів. Зазначалося, що ці заклади можуть бути або одно-, або багатопрофільні (гуманітарні, технологічні, природничо-математичні, художньо-естетичні, спортивні тощо). Щоправда, однопрофільні можуть постати лише в містах-мільйонниках. У статті наголошувалося, що у складі ліцею має бути не менше чотирьох 10-х класів, а кількість учнів у кожному – від 5 до 30 осіб. Вступ до ліцеїв відбуватиметься на основі ЗНО для випускників гімназій. К Хорошак зауважила, що мережу ліцеїв розпочнуть формувати, починаючи з 2021 р. (Хорошак, 2021).

Друга половина 2021 р. у ЗМІ була сповнена повідомлень про відкриття кримськотатарської школи в с. Чайки на Київщині, ініціативу першої леді Олени Зеленської ввести в школах уроки цифрової гігієни (Під Києвом відкрили школу, 2021; Зеленська пропонує, 2021). Значну увагу ЗМІ привернула “реформа шкільного харчування”, яку патрунувала знову ж О. Зеленська. Згідно з нею, зі шкільних їдалень треба було прибрати їжу з великим вмістом цукру й солі, натомість впроваджувалося нове меню з відповідними вимогами, наприклад, 75 % продуктів мали бути рослинного походження (Боднар, 2021).

Експериментерка освіти Л. Гриневич у вересні 2021 р. опублікувала статтю, в якій поділилася досвідом впровадження НУШ, вкотре вказала на необхідність реформи, назвала головні проблеми, які стояли перед освітянами в процесі впровадження змін: відсутність стандарту початкової освіти, підручників, програм, неготовність учителів тощо. Водночас вона висловила думку, що реформа все ж вдалася й назвала низку закладів освіти, які це демонструють. Зокрема, подякувала вчителям і директорці київської школи № 309, як і колективам усіх ста шкіл, які брали участь у пілотному проєкті (Гриневич, 2021).

Висновки. Отже, ключовими проблемами, які викликали активне і тривале обговорення в українських ЗМІ, стали розроблення, зміст та перспективи впровадження законів “Про освіту” і “Про повну загальну середню освіту”. Найчастіше на медійних платформах з підтримкою законів виступали їхні розробники, представники влади Л. Гриневич, І. Совсун, Г. Новосад. Водночас активну роль відігравала громадськість. Ще у 2015 р. в ЗМІ уперше було окреслено проблеми і завдання у секторі середньої освіти (Ю. Шукевич). Свої думки з приводу реформи освіти у ЗМІ висловлювали й відомі громадські діячі, журналісти, експерти Євген Глібовицький, Ярослав Притула, Зоя Звиняцівська, Тамара Злобіна, Марія Репко, Юлія Руда, Марія Онуфрик, Ігор Яковенко, педагог Сергій Горбачов. Впровадження НУШ найбільш активно аналізували Катерина Тищенко, Микола Скиба, Лілія Боровець. У ЗМІ дискутувалися питання змісту освіти, мови навчання у державних школах, впровадження компетентнісного підходу, друку нових підручників, оновлення матеріально-технічних засобів шкіл, підвищення рівня фахової кваліфікації вчителів, зростання винагороди за педагогічну працю, запровадження індивідуальної освітньої траєкторії учнів, перехід до профільної старшої школи (ліцеїв).

Подяка. Авторка висловлює подяку рецензентам за слушні зауваження і побажання.

Фінансування. Авторка не отримувала фінансування для проведення дослідження і публікації цієї статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Андрейців, І., Диравська, Я. (2018). За що в шкільній освіті відповідає місцева влада і чи можна це контролювати. Відповідає Лілія Гриневич. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2018/08/22/232812/>

Бахрушин, В. (2015). Два проекти нового закону про освіту – у чому різниця? *Освітня політика: портал громадських експертів*. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/436-dva-proekti-novogo-zakonu-pro-osvitu-u-chomu-riznitsya>

Бахрушин, В. (2017). Новий закон “Про освіту”: навіщо він потрібний? *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/06/22/224847/>

Боднар, М. (2021). З 1 вересня в школах запускають реформу шкільного харчування: зміни та терміни. *24-й канал*. URL: https://24tv.ua/education/1-veresnya-2021-shkolah-zapuskayut-nove-shkilne-ukrayina-novini_n1711947

Боровець, Л. (2019). Чому пріоритети МОН на 2019 рік не відповідають на виклики шкільної освіти. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/02/19/235620/>

Бриндза, В. (2017). Малі незворотні кроки до кращої освіти. Досвід Австралії для України. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/02/28/222856/>

В Україні можуть. (2016). В Україні можуть запровадити 12-річну школу. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/02/19/7099571/>

Василів, Ю. (2018). Роль шкіл критична: очікувати згори більше не можна. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/08/27/232876/>

Венеційська комісія. (2017). Венеційська комісія підтримала “мовну” статтю про освіту нацменшин. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/12/8/227868/>

Висновок Венеціанської комісії. (2017). Висновок Венеціанської комісії щодо освітнього закону. Текст документа. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/8/7074838/>

Горбачов, С. (2016). Чи дійсно батьки “сідають на голову” директору школи? *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2016/11/15/220049/>

Гриневич презентувала. (2016). Гриневич презентувала 12-річну школу. Ще можна долучитися до її обговорення. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/technology/2016/08/18/216716/>

Гриневич, Л. (2015). Тривожність свободи, або Знову про реформи в освіті. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/09/1/199573>

Гриневич, Л. (2017). Мовна стаття закону “Про освіту” не шкодить нацменшинам. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/10/23/227072/>

Гриневич, Л. (2017). Надто важливий. Чому потрібно прийняти новий закон про освіту? *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/06/19/224784/>

Гриневич, Л. (2021). Коли реформа НУШ вдалася: приклад тих, хто попереду в Новій українській школі. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/09/3/245807/>

Гриневич: школи з мовами нацменшин. (2017). Гриневич: школи з мовами нацменшин часто не дають гарної української. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/04/13/223666/>

Житарюк, М. (2023). Оцінка й переосмислення роботи журналістів в умовах війни за незалежність України. *Український інформаційний простір*, 1(11), 55–71. DOI: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279558](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279558)

Зеленська пропонує. (2021). Зеленська пропонує ввести у школах уроки цифрової гігієни. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/08/23/7304755/>

Злобіна, Т. (2016). День знань якої епохи? *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2016/09/4/217644/>

Із 2020 року. (2019). Із 2020 року російськомовні школи перейдуть на українську – міністр. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/10/4/7228095/>

Ільницький, В., Старка, В., Галів, М. (2022). Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України. *Український історичний журнал*, 5, 43–55.

Інна Совсун. (2015). Інна Совсун: Влітку почалось закриття малокомплектних шкіл, кількість вчителів теж доведеться скоротити. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/person/2015/08/5/198152/>

Лілія Гриневич. (2015). Лілія Гриневич: На учня в спеціалізованій школі держава тратить в півтора рази більше, ніж у звичайній. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/person/2015/06/11/195475/>

Лілія Гриневич. (2017). Лілія Гриневич. Реформа освіти. *Час. Підсумки дня - 03.05.2017* (Відео). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=97L8uelBIj0>

Лілія Гриневич. (2018). Лілія Гриневич. *Час. Підсумки дня. 11.01.2018* (Відео). URL: https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=s8dgy-GDNWc&embeds_referring_euri=https%3A%2F%2Finvak.info%2F&feature=emb_imp_woyt

Міністр освіти визнала. (2017). Міністр освіти визнала небезпечними для України “мовні гетто” нацменшин. *LB*. URL: https://lb.ua/society/2017/10/13/379174_ministr_obrazovaniya_sochla_opasnimi.html

Москвичова, А. (2018). Нова українська школа для першокласників: що зміниться з першого вересня. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29449731.html>

Нацрада реформ. (2017). Нацрада реформ підтримала концепцію Нової української школи та інклюзивної освіти. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/04/2/7139994/>

Онуфрик, М., Яковенко, І. (2017). Новий закон “Про освіту”: питання, які не можна обійти. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/04/11/223625/>

Опорні школи. (2016). Опорні школи і реформу старшої школи пропонують у Міносвіти. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/03/2/7100891/>

ПАРЄ ухвалила рішення. (2017). ПАРЄ ухвалила рішення про освіту мовами меншин в Україні. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/10/12/7072236/>

Під Києвом відкрили школу. (2021). Під Києвом відкрили школу для кримськотатарських дітей – Умеров. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-krymskotatarska-shkola/31453516.html>

Піпа, Н. (2020). Якою може бути профільна школа: досвід Європи й перспективи України. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/02/20/239940/>

Рада попередньо ухвалила. (2019). Рада попередньо ухвалила законопроект про середню освіту: Учні обиратимуть предмети, вчителі матимуть більше свободи та

- доплати. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/03/13/236001/>
- Репко, М., Руда, Ю.** (2017). Освіта по-українськи: 129 мільярдів — марнотратство чи інвестиція? *Вокс Україна*. URL: <https://voxukraine.org/osvita-po-ukrayinski-ua>
- Ризиковані.** (2016). Ризиковані, але потрібні. Заступник міністра освіти про майбутні зміни у школі. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/technology/2016/03/28/210119/>
- Рогова, Т., Касімова, К.** (2023). ЗМІ прифронтового міста у висвітленні повномасштабного вторгнення РФ. *Український інформаційний простір*, 1(11), 133–148. DOI: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279620](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279620)
- Розмови про важливе.** (2015). Розмови про важливе. Експерти про те, що вдалось і що не вдалось зробити міністру освіти. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/11/6/202763/>
- Сійярто хоче.** (2020). Сійярто хоче, щоби Україна змінила мовні норми ще й нового закону про середню освіту. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/7/7239753/>
- Скиба, М.** (2017а). Що можна змінити у школах вже тепер: думки освітян. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/06/23/224886/>
- Скиба, М.** (2017б). Що очікує на українську освіту в 2018-му році. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/12/18/228015/>
- Совсун, І.** (2019). Українська школа: що з нею далі робити. Про предмети, вчителів, директорів і середню освіту. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/08/19/237907/>
- Совсун, І.** (2020). Реванш на марші: як “слуги народу” захищають російську мову, прикриваючись карантинном. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/03/20/7244366/>
- Стельмах, І.** (2015). Квіт розпочав боротьбу з корупційною спадщиною Табачника. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26720676.html>
- Титиш, Г.** (2016). Лілія Гриневич: Неможливо навчати сучасних дітей так, як навчали нас. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/person/2016/08/4/216010/>
- Тищенко, К.** (2017а). Освіта для нацменшин українською. Як це буде, пояснює Лілія Гриневич. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/11/8/227339/>
- Тищенко, К.** (2017б). Що змінює для дітей новий закон “Про освіту”. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/09/28/226693/>
- У Гриневич розповіли.** (2018). У Гриневич розповіли, як змінять підхід до мов нацменшин. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2018/02/15/229004/>
- Філонов, М.** (2023). Трансформація українських медіа під час війни: здобутки, виклики і перспективи. *Інтерфакс*. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/914975.html>
- Хорошак, К.** (2019). 100 шкіл та 100 садочків: Новосад про пріоритети в освіті-2020. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/11/8/238858/>
- Хорошак, К.** (2020а). Прийняли новий закон про середню освіту. Що зміниться. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/01/16/239586/>
- Хорошак, К.** (2020б). Можливості для учнів, зарплати для вчителів, конкуренція та позапланові перевірки шкіл: інтерв'ю Ганни Новосад. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/02/27/240023/>
- Хорошак, К.** (2020с). Чи звільнятьмуть масово вчителів-пенсіонерів зі

шкіл? Пояснює Новосад. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/02/27/240027/>

Хорошак, К. (2021). 10-11 класи закривають? Що про це каже МОН, реформа старшої профільної школи та реальність. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2021/02/15/243938/>

Чесно про освіту. (2015). Чесно про освіту. Що має давати школа. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/11/3/202603/>

Школи в Україні перевірятимуть. (2019). Школи в Україні перевірятимуть повному: набув чинності наказ МОН. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/04/16/236573/>

Шукевич, Ю. (2015). Сучасна освіта: із чого починати? *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2015/05/3/193132/>

Як це у них. (2015). Як це у них. Польський досвід реформи середньої освіти. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/10/25/202280/>

Як це у них. (2016). Як це у них. Естонський досвід реформи середньої освіти. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2016/06/13/213508/>

Яржемська, В. (2023). Особливості діяльності ЗМІ Хмельницького краю в час війни росії проти України. *Український інформаційний простір*, 2(12), 135–148. DOI: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.2\(12\).2023.291174](https://doi.org/10.31866/2616-7948.2(12).2023.291174)

Boyte, K. (2017). An Analysis of the Social-Media Technology, Tactics, and Narratives Used to Control Perception in the Propaganda War Over Ukraine. *Journal of Information Warfare*, 16(1), 88–111. URL: <https://www.jstor.org/stable/26502878>

Dyczok, M. (2015). History, Memory, and the Media. *Harvard Ukrainian Studies*, 34(1/4), 431–446. URL: <http://www.jstor.org/stable/44364502>

Haliv, M., Ihnytskyi, V. (2021). The methods of internal criticism of written sources in the works of Ukrainian historians: on the example of scientific narratives on the history of education (1840s – 1930s). *Annales Universitatis apulensis. Series Historica*, 1 (25), 281 – 297. DOI: <https://doi.org/10.29302/auash.2021.25.1.14>

Izhak, O. (2016). The Threats and Challenges of a Multipolar World: A Ukraine Crisis Case Study. *Connections*, 15(1), 32–44. URL: <http://www.jstor.org/stable/26326427>

Makhortykh, M., & Sydorova, M. (2017). Social media and visual framing of the conflict in Eastern Ukraine. *Media, War & Conflict*, 10 (3), 359–381. URL: <https://www.jstor.org/stable/26392786>

Robinson, P. (2014). Media empowerment vs. strategies of control: Theorising news media and war in the 21st Century. *Zeitschrift Für Politik*, 61(4), 461–479. URL: <http://www.jstor.org/stable/24229237>

REFERENCES

Andreitsiv, I., & Dyriavska, Ya. (2018). Za shcho v shkilnii osviti vidpovidaie mistseva vlada i chy mozna tse kontroliuvaty. Vidpovidaie Liliia Hrynevych [What is local government responsible for in school education and can it be controlled. Answered by Lilia Hrynevych]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2018/08/22/232812/> [in Ukrainian].

Bakhrushyn, V. (2015). Dva proekty novoho zakonu pro osvitu – u chomu riznytsia? [Two drafts of the new law on education – what is the difference?]. *Educational policy: portal of public experts*. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/436-dva-proekti-novogo-zakonu-pro-osvitu-u-chomu-riznytsya> [in Ukrainian].

Bakhrushyn, V. (2017). Novyi zakon “Pro osvitu”: navishcho vin potribnyi? [The new law “On education”: why is it necessary?]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/06/22/224847/> [in Ukrainian].

Bodnar, M. (2021). Z 1 veresnia v shkolakh zapuskaiut reformu shkilnoho kharchuvannia: zminy ta termyny [From September 1, the reform of school meals will be launched in schools: changes and deadlines]. *24th channel*. URL: https://24tv.ua/education/1-veresnya-2021-shkolah-zapuskayut-nove-shkilne-ukrayina-novini_n1711947 [in Ukrainian].

Borovets, L. (2019). Chomu priorityety MON na 2019 rik ne vidpovidaiut na vyklyky shkilnoi osvity [Why the priorities of the Ministry of Education and Culture for 2019 do not meet the challenges of school education]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/02/19/235620/> [in Ukrainian].

Bryndza, V. (2017). Mali nezvorotni kroky do krashchoi osvity. Dosvid Avstralii dlia Ukrainy [Small irreversible steps to better education. Australia’s experience for Ukraine]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/02/28/222856/> [in Ukrainian].

V Ukraini mozhut. (2016). V Ukraini mozhut zaprovadyty 12-richnu shkolu [A 12-year school can be introduced in Ukraine]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/02/19/7099571/> [in Ukrainian].

Vasyliv, Yu. (2018). Rol shkil krytychna: ochikuvaty zghory bilshе ne mozhna [The role of schools is critical: it is no longer possible to expect from above]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/08/27/232876/> [in Ukrainian].

Venetsiiska komisiia. (2017). Venetsiiska komisiia pidtrymala “movnu” stattiю pro osvitu natsmenshyn [The Venice Commission supported the “language” article on the education of national minorities]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/12/8/227868/> [in Ukrainian].

Vysnovok Venetsianskoi komisii. (2017). Vysnovok Venetsianskoi komisii shchodo osvitnoho zakonu. Tekst dokumenta [Conclusion of the Venice Commission on the educational law. Document text]. *European Pravda*. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2017/12/8/7074838/> [in Ukrainian].

Horbachov, S. (2016). Chy diisno batky “sidaiut na holovu” dyrektoru shkoly? [Do parents really “sit on the head” of the school director?]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2016/11/15/220049/> [in Ukrainian].

Hrynevych prezentovala. (2016). Hrynevych prezentovala 12-richnu shkolu. Shche mozhna doluchytysia do yii obhovorennia [Hrynevych presented the 12-year school. You can still join its discussion]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/technology/2016/08/18/216716/> [in Ukrainian].

Hrynevych, L. (2015). Tryvozhnist svobody, abo Znovu pro reformy v osviti [Anxiety of freedom, or again about reforms in education]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/09/1/199573> [in Ukrainian].

Hrynevych, L. (2017a). Movna stattia zakonu “Pro osvitu” ne shkodyt natsmenshynam [The language article of the law “On Education” does not harm national minorities]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/10/23/227072/> [in Ukrainian].

Hrynevych, L. (2017b). Nadto vazhlyvyi. Chomu potribno pryiniaty novyi zakon pro osvitu? [Too important. Why is it necessary to adopt a new law on education?]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/06/19/224784/> [in Ukrainian].

Hrynevych, L. (2021). Koly reforma NUSh vdalasia: pryklad tykh, khto poperedu v Novii ukrainskii shkoli [When the NUS reform was successful: the example of those

ahead in the New Ukrainian School]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/09/3/245807/> [in Ukrainian].

Hrynevych: shkoly z movamy natsemshyn. (2017). Hrynevych: shkoly z movamy natsemshyn chasto ne daiut harnoi ukrainskoi [Hrynevych: schools with the languages of national minorities often do not teach good Ukrainian]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/04/13/223666/> [in Ukrainian].

Zhytariuk, M. (2023). Otsinka y pereosmyslennia roboty zhurnalistiv v umovakh viiny za nezalezhnist Ukrainy [Evaluation and rethinking of the work of journalists in the conditions of the war for independence of Ukraine]. *Ukrainskyi informatsiynyi prostir – Ukrainian Information Space*, 1(11), 55–71. DOI: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279558](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279558) [in Ukrainian].

Zelenska proponuie. (2021). Zelenska proponuie vvesty u shkolakh uroky tsyfrovoy hihiieny [Zelenska suggests introducing digital hygiene lessons in schools]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/08/23/7304755/> [in Ukrainian].

Zlobina, T. (2016). Den znan yakoi epokhy? [Day of knowledge of which era?]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2016/09/4/217644/> [in Ukrainian].

Iz 2020 roku. (2019). Iz 2020 roku rosiiskomovni shkoly pereidut na ukrainsku – ministr [From 2020, Russian-language schools will switch to Ukrainian schools – the Minister]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/10/4/7228095/> [in Ukrainian].

Ilnytskiy, V., Starka, V., & Haliv, M. (2022). Rosiiska propahanda yak element pidhotovky do zbroinoi ahresii proty Ukrainy [Russian Propaganda as an Element of Preparation for Armed Aggression Against Ukraine]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 5, 43–55. [in Ukrainian].

Inna Sovsun. (2015). Inna Sovsun: Vlitku pochalos zakryttia malokomplektnykh shkil, kilkist vchyteliv tezh dovedetsia skorotyty [Inna Sovsun: The closure of understaffed schools began in the summer, and the number of teachers will also have to be reduced]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/person/2015/08/5/198152/> [in Ukrainian].

Liliia Hrynevych. (2015). Liliia Hrynevych: Na uchnia v spetsializovaniy shkoli derzhava tratyt v pivtora razy bilshe, nizh u zvychainii [Liliya Hrynevych: The state spends one and a half times more on a student in a specialized school than in a regular one]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/person/2015/06/11/195475/> [in Ukrainian].

Liliia Hrynevych. (2017). Liliia Hrynevych. Reforma osvity [Lilia Hrynevych. Education reform]. *Chas. Pidsumky dnia – 03.05.2017* (Video). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=97L8uelBIj0> [in Ukrainian].

Liliia Hrynevych. (2018). Liliia Hrynevych [Lilia Hrynevych]. *Chas. Pidsumky dnia*. 11.01.2018 (Video). URL: https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=s8dgy-GDNWc&embeds_referring_euri=https%3A%2F%2Ffinvak.info%2F&feature=emb_imp_woyt [in Ukrainian].

Ministr osvity vyznala. (2017). Ministr osvity vyznala nebezpechnymy dlia Ukrainy “movni hetto” natsemshyn [The Minister of Education recognized the “linguistic ghettos” of national minorities as dangerous for Ukraine]. *LB*. URL: https://lb.ua/society/2017/10/13/379174_ministr_obrazovaniya_sochla_opasnimi.html [in Ukrainian].

Moskvychova, A. (2018). Nova ukrainska shkola dlia pershoklasnykiv: shcho zminytsia z pershoho veresnia [New Ukrainian school for first graders: what will change

from September 1]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29449731.html> [in Ukrainian].

Natsrada reform. (2017). Natsrada reform pidtrymala kontseptsiiu Novoi ukrainskoi shkoly ta inkluzyvnoi osvity [The National Council of Reforms supported the concept of the New Ukrainian School and inclusive education]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/04/2/7139994/> [in Ukrainian].

Onufryk, M., & Yakovenko, I. (2017). Novyi zakon “Pro osvitu”: pytannia, yaki ne mozhna obityi [The new law “On education”: issues that cannot be bypassed]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/04/11/223625/> [in Ukrainian].

Oporni shkoly. (2016). Oporni shkoly i reformu starshoi shkoly proponuiut u Minosvity [Support schools and the reform of the senior school are proposed to the Ministry of Education]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/03/2/7100891/> [in Ukrainian].

PARle ukhvalyla rishennia. (2017). PARle ukhvalyla rishennia pro osvitu movamy menshyn v Ukraini [PACE adopted a decision on education in minority languages in Ukraine]. *European Pravda*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/10/12/7072236/> [in Ukrainian].

Pid Kyievom vidkryly shkolu. (2021). Pid Kyievom vidkryly shkolu dlia krymskotatarskykh ditei – Umerov [Umerov: A school for Crimean Tatar children was opened near Kyiv]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-krymskotatarska-shkola/31453516.html> [in Ukrainian].

Pipa, N. (2020). Yakoiu mozhe buty profilna shkola: dosvid Yevropy y perspektyvy Ukrainy [What a specialized school can be: the experience of Europe and the prospects of Ukraine]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/02/20/239940/> [in Ukrainian].

Rada popередno ukhvalyla. (2019). Rada popередno ukhvalyla zakonoproekt pro seredniu osvitu: Uchni obyratymut predmety, vchyteli matymut bilshe svobody ta doplaty [Verhovna Rada has preliminarily approved a bill on secondary education: Students will choose subjects, teachers will have more freedom and extra pay]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/03/13/236001/> [in Ukrainian].

Repko, M., & Ruda, Yu. (2017). Osvita po-ukrainsky: 129 miliardiv — marnotratstvo chy investytsiia? [Education in Ukrainian: 129 billion — waste or investment?]. *Vox Ukraine*. URL: <https://voxukraine.org/osvita-po-ukrayinski-ua> [in Ukrainian].

Ryzykovani. (2016). Ryzykovani, ale potribni. Zastupnyk ministra osvity pro maibutni zminy u shkoli [Risky, but necessary. Deputy Minister of Education about future changes in the school]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/technology/2016/03/28/210119/> [in Ukrainian].

Rohova, T., & Kasimova, K. (2023). ZMI pryfrontovoho mista u vysvitleni povnomasshtabnoho vtornhennia RF [The mass media of the front-line city covered the full-scale invasion of the Russian Federation]. *Ukrainskyi informatsiyni prostir – Ukrainian Information Space*, 1(11), 133–148. DOI: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279620](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279620) [in Ukrainian].

Rozmovy pro vazhlyve. (2015). Rozmovy pro vazhlyve. Eksperty pro te, shcho vdalos i shcho ne vdalos zrobyty ministru osvity. *Ukrainska pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/11/6/202763/> [in Ukrainian].

Siiarto khoche. (2020). Siiarto khoche, shchoby Ukraina zminyla movni normy shche y novoho zakonu pro seredniu osvitu [Siyarto wants Ukraine to change the language

norms of the new law on secondary education]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/7/7239753/> [in Ukrainian].

Skyba, M. (2017a). Shcho mozhna zminyty u shkolakh vzhe teper: dumky osvitian [What can be changed in schools already now: opinions of educators]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/06/23/224886/> [in Ukrainian].

Skyba, M. (2017b). Shcho ochikuie na ukrainsku osvitu v 2018-mu rotsi [What awaits Ukrainian education in 2018]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/12/18/228015/> [in Ukrainian].

Sovsun, I. (2019). Ukrainska shkola: shcho z neiu dali robyty. Pro predmety, vchyteliv, dyrektoriv i seredniu osvitu [Ukrainian school: what to do with it next. About subjects, teachers, principals and secondary education]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/08/19/237907/> [in Ukrainian].

Sovsun, I. (2020). Revansh na marshi: yak “sluhy narodu” zakhyschchaiu rosiisku movu, prykryvaiuchys karantynom [Revenge on the march: how “servants of the people” protect the Russian language under the guise of quarantine]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/03/20/7244366/> [in Ukrainian].

Stelmakh, I. (2015). Kvit rozpochav borotbu z koruptsiinoiu spadshchynoiu Tabachnyka [Kvit started the fight against Tabachnyk’s corrupt legacy]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26720676.html> [in Ukrainian].

Tytysh, H. (2016). Liliia Hrynevych: Nemozhlyvo navchaty suchasnykh ditei tak, yak navchaly nas [Liliya Hrynevych: It is impossible to teach modern children the way we were taught]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/person/2016/08/4/216010/> [in Ukrainian].

Tyshchenko, K. (2017a). Osvita dlia natsmenshyn ukrainskoiu. Yak tse bude, poiasniue Liliia Hrynevych [Education for national minorities in Ukrainian. How it will be, explains Lilia Hrynevych]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/11/8/227339/> [in Ukrainian].

Tyshchenko, K. (2017b). Shcho zminiue dlia ditei novyi zakon “Pro osvitu” [What the new law “On Education” changes for children]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/09/28/226693/> [in Ukrainian].

U Hrynevych rozpovily. (2018). U Hrynevych rozpovily, yak zminiat pidkhid do mov natsmenshyn [Hrynevych was told how the approach to the languages of national minorities will be changed]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2018/02/15/229004/> [in Ukrainian].

Filonov, M. (2023). Transformatsiia ukrainskykh media pid chas viiny: zdobutky, vyklyky i perspektyvy [Transformation of Ukrainian media during the war: achievements, challenges and prospects]. *Interfax*. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/914975.html> [in Ukrainian].

Khoroshak, K. (2019). 100 shkil ta 100 sadochkiv: Novosad pro priorityty v osviti-2020 [100 schools and 100 kindergartens: Novosad about priorities in Education-2020]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/11/8/238858/>

Khoroshak, K. (2020a). Pryinialy novyi zakon pro seredniu osvitu. Shcho zminytsia [A new law on secondary education was adopted. What will change?]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/01/16/239586/> [in Ukrainian].

Khoroshak, K. (2020b). Mozhlyvosti dlia uchniv, zarplaty dlia vchyteliv, konkurentsii ta pozaplanovi perevirky shkil: intervju Hanny Novosad [Opportunities for students, salaries for teachers, competition and unscheduled inspections of schools: an interview with Hanna

Novosad]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/02/27/240023/> [in Ukrainian].

Khoroshak, K. (2020c). Chy zvilniatymut masovo vchyteliv-pensioneriv zi shkil? Poiasniuie Novosad [Will retired teachers be fired en masse from schools? Novosad explains]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/02/27/240027/> [in Ukrainian].

Khoroshak, K. (2021). 10-11 klasy zakryvaiut? Shcho pro tse kazhe MON, reforma starshoi profilnoi shkoly ta realnist [Are grades 10–11 closed? What does the MES say about this, the reform of the senior professional school and the reality]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2021/02/15/243938/> [in Ukrainian].

Chesno pro osvitu. (2015). Chesno pro osvitu. Shcho maie davaty shkola [Honestly about education. What the school should provide]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/11/3/202603/> [in Ukrainian].

Shkoly v Ukraini pereviriatiymut. (2019). Shkoly v Ukraini pereviriatiymut ponovomu: nabuv chynnosti nakaz MON [Schools in Ukraine will be checked in a new way: the order of the Ministry of Education and Science has entered into force]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/04/16/236573/> [in Ukrainian].

Shukevych, Yu. (2015). Suchasna osvita: iz choho pochynaty? [Modern education: where to start?]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2015/05/3/193132/> [in Ukrainian].

Yak tse u nykh. (2015). Yak tse u nykh. Polskyi dosvid reformy serednoi osvity [How is it with them. Polish experience of secondary education reform]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/10/25/202280/> [in Ukrainian].

Yak tse u nykh. (2016). Yak tse u nykh. Estonskyi dosvid reformy serednoi osvity [How is it with them. Estonian experience of secondary education reform]. *Ukrainian Pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2016/06/13/213508/> [in Ukrainian].

Yarzhemska, V. (2023). Osoblyvosti diialnosti ZMI Khmelnytskoho kraiu v chas viiny rosii proty Ukrainy [Peculiarities of media activity in the Khmelnytsky region during the war between Russia and Ukraine]. *Ukrainskyi informatsiynyi prostir – Ukrainian Information Space*, (2(12)), 135–148. DOI: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.2\(12\).2023.291174](https://doi.org/10.31866/2616-7948.2(12).2023.291174) [in Ukrainian].

Boyte, K. (2017). An Analysis of the Social-Media Technology, Tactics, and Narratives Used to Control Perception in the Propaganda War Over Ukraine. *Journal of Information Warfare*, 16(1), 88–111. URL: <https://www.jstor.org/stable/26502878>

Dyczok, M. (2015). History, Memory, and the Media. *Harvard Ukrainian Studies*, 34(1/4), 431–446. URL: <http://www.jstor.org/stable/44364502>

Haliv, M., Ilnytskyi, V. (2021). The methods of internal criticism of written sources in the works of Ukrainian historians: on the example of scientific narratives on the history of education (1840s – 1930s). *Annales Universitatis apulensis. Series Historica*, 1 (25), 281 – 297. DOI: <https://doi.org/10.29302/auash.2021.25.1.14>

Izhak, O. (2016). The Threats and Challenges of a Multipolar World: A Ukraine Crisis Case Study. *Connections*, 15(1), 32–44. URL: <http://www.jstor.org/stable/26326427>

Makhortykh, M., & Sydorova, M. (2017). Social media and visual framing of the conflict in Eastern Ukraine. *Media, War & Conflict*, 10 (3), 359–381. URL: <https://www.jstor.org/stable/26392786>

Robinson, P. (2014). Media empowerment vs. strategies of control: Theorising news media and war in the 21st Century. *Zeitschrift Für Politik*, 61(4), 461–479. URL: <http://www.jstor.org/stable/24229237>

Стаття надійшла до редакції 9 листопада 2023 р.

Стаття рекомендована до публікації 31.05.2024.